

"Imagining cəmiyyətlər və Avropada inkluzivlik" adlı kongresdə ədəbiyyat və mədəniyyətin "milli"liyini təyin edən amillər nəzəriyyəsini işləyərkən növbəti etap

Bu yaxınlarda Avropa Müqayisəli Ədəbiyyat Cəmiyyəti (ESCL) Romanın Sapienza Universitetində keçirdiyi növbəti kongresini Avropa mədəniyyətində təsvir edilən inkluziv icmalar mövzusunda ("Imagining inclusive communities in European culture") həsr etmişdi. Plenar iclasda mövzunun istiqamətlərini müəyyən edən müəzərə üçün milli ədəbiyyat və mədəniyyət meyarlarının ortaq nəzəriyyəsi probleminin müəlliflərindən biri, BSU Azərbaycan ədəbiyyatı kafedrasının professoru Rəhilə Qeybullayeva dəvət olunmuşdu.

Müharibələrin əsas səbəblərindən biri hansı xalq/etnosun gəlmə və ya avtohton olmasını sübut etmək (əslində, təmiz irq və ya etnos kimi bir şey varsa), keçmiş, tarixi bölmək məsələsidir. Bu kontekstdə sual yaranır - hansı keçmiş? Yaxın, orta əsrlər və ya daha qədim tarix? Hansı dövr inkluzivliyi və ya ayrılması əsas etap sayılmalıdır və niyə? Digər prizmadan: mədəniyyət tarixi, yoxsa bioloji-etnik tarix?

Rəhilə Qeybullayeva müasir "developing" (akademik olaraq postsovet xalqları da bu kateqoriyaya aid edilir) xalqların problemi kimi görünən "millətin başlanğıc nöqtəsi", "yerli irq/etnos"un şərh problemə qədim və orta əsrlər Avropa eposları və xronikası güzgüsündə araşdırmağı təklif edir və bədii motnrlər vasitəsilə milli identifikasiya tarixinin iki aspektini ortaya qoyurdu: biometrik (qan xəttinə görə etnos) və sosial tarix.

Bu müəzərəsində XX əsr keçid dövründə - ölkələrin süqutu ilə gündəmə gələn müharibələr və onların səbəbləri; "köklü xalqlar" anlayışı və bu anlayışın başlanğıc məqamları prinsipləri sualları ədəbiyyat nümunəsində - orta əsrlər və qədim dövr Avropa eposları (4 epos) güzgüsündə təhlil olunurdu. Bu əsərlərin nümunəsində qədim və müasir

dövlərdə etnos/tayfa inkluzivlik paralelləri, məsələn, Vergilinin "Eneida"sında 51 dəfə xatırlanan rutul komponenti, müasir Azərbaycanda rutullar, İtaliyanın Rutuli və Udino bölgələri nümunələri "köklü və gəlmə xalq" prinsiplərini necə ehtiva edir kimi suallar müəzərənin diskussiyalara çıxardığı 4 əsas problemdən biri idi.

Müəzərənin müzakirəyə çıxardığı daha bir problem isə Avropa eposlarında Troyadan miqrasiya edərək yeni vətən quran və yeni xalqın tərkib hissəsi olan dörd bədii (tarixi prototipi olan) qəhrəmanların milli kimliyi, gəlmə və ya yerli xalq kimi qəbul olunması debatları, postsovet, o cümlədən Azərbaycan nümunəsi ilə müqayisə olunmaq baxımından maraq doğurdu.

Bu kongresdə Azərbaycan alimlərinin iştirakı üçün Azərbaycan Müqayisəli Ədəbiyyat Assosiasiyasının təqdim etdiyi Azərbaycan-Orta Asiya identifikasiyası iki sessiyadan ibarət panel kimi proqrama daxil edilmişdi. Paneldə Böyük Britaniyalı azərbaycanlı alim Sevinc Baxış, BSU professorları Bella Musa-

ycva, Rəhilə Quliyeva, dosent Fidanə Musayeva məruzələrlə çıxış edərək Mərkəzi Asiya və Avrasiyanın Azərbaycanla tarixi və müasir əlaqələrini müxtəlif prizmalarda: ortaq-inkluziv miflərin, simvolların semiotikasından, əlaqəli terminlərdən (dada, şaman, ozan) tutmuş müasir dövrdə milli identifikasiya məsələləri haqqında araşdırmalarında avropalı həmkarlarına təqdim etmişdilər.

Müxtəlif Şərqi dillərdə mövcud olan orta əsr oğuznamələri, Orta Asiya və Hindistan yarımadasının mif və simvollarını özündə əks etdirən və Orta Asiya ilə Azərbaycanı birləşdirən "Kitabi Dədə Qorqud" dastanı, onların evolyusiyasını Sevinc Baxış təqdim etmişdir. XXI əsrin ən çox debat olunan daha bir müəllifi Qurban Səid təxəllüslü müəllif haqqında danışan Fidanə Musayeva elə əsərin qəhrəmanı Əlinin də əsərin özündə təsvir olunduğu XX əsrin əvvəlindəki milli-mədəni kimliyinin (Avropa və ya Asiya dilemması) mübahisə mövzusu olmasını vurğulamışdır.

Orta Asiya ilə Azərbaycan və Yaxın Şərqi inkluzivliyinə nümunə olan daha bir müəllif Ömər Xəyyam Nişapur doğumlu, uşaqlığı müasir İran ərazisində keçmiş, o dövrün islam elminin mərkəzi olan Səmərqənd və Buxarada təhsil almışdır. Bələliklə, Orta Asiyatəci və Yaxın Şərqi-İran kimi ikili milli identifikasiyanı paylaşan Şərqi poeziyasının üfünqündə özünəməxsus yeri olan bu inkluzivlik haqqında Bella Musayeva danışmışdır.

Türk mifologiyasında at kultundan, bu obrazın ritual və müqəddəs mənası, rəmz və heyvan kimi qədim türk epik əfsanələrində, o cümlədən at obrazının Azərbaycan dekorativ-tətbiqi sənətində təsviri xalçalarda, mis qablarda, qəbir daşlarında təsvirindən öz məruzəsində Rəhilə Quliyeva bəhs etmişdir.

